

Ολυμπία Παναγιωτίδου
Υπ. Διδ. Θρησκευολογίας, Α.Π.Θ.
PhD Fellow, Study of Religion,
Aarhus University, Denmark

Οι άνθρωποι πίσω από τη Ιστορία: ‘Συναντώντας’ τους ικέτες του Ασκληπιού

Η Ιστορία ως επιστημονικός τομέας μελετά τη ζωή των ανθρώπων που έζησαν στο παρελθόν. Οι βασικές πηγές της είναι οι γραπτές μαρτυρίες και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, που αποτελούν ίχνη στον χώρο των ανθρώπων που έζησαν σε χρόνους τους παρελθόντος.

Η παραδοσιακή ιστορική προσέγγιση επιδιώκει να ανασυγκροτήσει την ιδιαίτερη πολιτισμική, κοινωνική και πολιτική συνάφεια στην οποία οι άνθρωποι έζησαν, συμμετείχαν σε συγκεκριμένα γεγονότα και εξέφραζαν τους εαυτούς τους επικοινωνώντας με τους άλλους σε μία παρελθοντική εποχή. Μία τέτοια μελέτη βασίζεται κυρίως σε γραμματειακές πηγές γραμμένες από συγγραφείς που έζησαν εκείνη την περίοδο. Η αρχαία ιστοριογραφία ειδικότερα συνήθιζε να εστιάζει στα σημαντικά γεγονότα παρέχοντας πληροφορίες για τους πρωταγωνιστές, τις πολιτικές εξελίξεις, τις βίαιες συγκρούσεις και τις συμφέροντες συμμαχίες. Η λογοτεχνία παρουσίαζε φανταστικές ιστορίες εμπνευσμένες από τα γεγονότα αυτά ή από μυθικές αφηγήσεις και θρύλους προσφέροντας παράλληλα ματιές στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Τα φιλοσοφικά έργα αποκάλυπταν τις σκέψεις και τους προβληματισμούς των διανοουμένων για τις διάφορες πτυχές της ανθρώπινης φύσης και ύπαρξης. Εκτός από την αρχαία γραμματεία, σωζόμενες επιγραφικές και νομισματικές μαρτυρίες καθώς και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα αποκαλύπτουν περαιτέρω στοιχεία για το πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό αλλά και δημόσιο και ιδιωτικό πεδίο.

Μελετώντας αυτού του είδους τα δεδομένα οι ερευνητές επιχειρούν να αποδεσμευθούν από τον δικό τους τρόπο σκέψης – που διαμορφώνεται από τη σύγχρονη συνάφεια – και να κατανοήσουν τις δομές, τις εξελίξεις και τις πολιτισμικές εκφράσεις μίας παρελθοντικής εποχής με τους δικούς της όρους. Υπό αυτήν την οπτική, εστιάζουν στις διαφορές που εκδηλώνονται ανάμεσα

σε διαφορετικές περιόδους, περιοχές, πολιτισμούς και κοινωνίες, τις οποίες διακρίνουν ανιχνεύοντας τους λόγους, τα κίνητρα και τις συνέπειες των ιστορικών γεγονότων μέσα στη σχετική συνάφεια που τα παρήγαγε. Με βάση αυτές τις αρχές προσεγγίζουν τις ποικίλες όψεις ενός συγκεκριμένου πολιτισμού ως το προϊόν μία χρονικής περιόδου και ενός τόπου.

Οι διάφορες θρησκευτικές παραδόσεις και συμπεριφορές, που αναπτύχθηκαν σε διαφορετικές περιόδους και περιοχές, αναγνωρίζονται ως μία από αυτές τις όψεις. Η ιστορική προσέγγιση στη θρησκεία διερευνά χωριστά τα διάφορα θρησκευτικά συστήματα μέσα στη συνάφεια στην οποία αναπτύχθηκαν. Η εστίαση στο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και διανοητικό πεδίο παρέχει τη δυνατότητα να διερευνηθούν η εξέλιξη και τα μοναδικά χαρακτηριστικά των θρησκειών και των θρησκευτικών παραδόσεων που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της ιστορίας του ανθρώπινου πολιτισμού.

Ωστόσο, υπάρχουν κάποιοι οικουμενικοί περιορισμοί στη διαμόρφωση των ποικίλων πολιτισμικών εκφράσεων, κοινωνικών θεσμών, πολιτικών εξελίξεων όπως και θρησκευτικών συμπεριφορών, που επιβάλλονται από τον κοινό παράγοντα που βρίσκεται πίσω από την ιστορία. Ο οικουμενικά κοινός αυτός παράγοντας είναι η ανθρώπινη νόηση που αποτελεί η ίδια το προϊόν της εξελικτικής ιστορίας του ανθρώπινου είδους.¹

Η δυνατότητα των σύγχρονων μελετητών να μελετούν την ιστορία εξαρτάται η ίδια από τις ιδιαίτερες γνωσιακές ικανότητες που αναπτύχθηκαν κατά την ανθρώπινη εξέλιξη. Η μνήμη, τα συναισθήματα, η συμβολική σκέψη, η γλώσσα, η μάθηση, η λογική, η μετάδοση των αναπαραστάσεων και η αφηγηματική συγκρότηση της ζωής των ατόμων αποτελούν μέρος του γνωσιακού εξοπλισμού του ανθρώπινου νου που επιτρέπει τη δημιουργία πολλαπλών πολιτισμικών εκφράσεων στον χώρο και τον χρόνο. Οι ίδιες αυτές ικανότητες επιτρέπουν στους μελετητές να μελετούν την ιστορία, ενώ είχαν προηγουμένως δώσει στους ανθρώπους του παρελθόντος την δυνατότητα να δημιουργούν την ιστορία.

Η αναγνώριση ότι υπάρχουν συγκεκριμένες γνωσιακές ικανότητες που επιτρέπουν στους ανθρώπους να αντιλαμβάνονται το περιβάλλον τους, να αλληλεπιδρούν με τους άλλους και

---

¹ Martin 2012, 21.

τον εξωτερικό κόσμο, να μεταμορφώνουν τόσο τον κόσμο αυτόν όσο και τους εαυτούς τους, να αποκτούν και να μεταδίδουν τις γνώσεις τους και να δημιουργούν πολιτισμό και ιστορία στον χώρο και στον χρόνο οδήγησε σε μία από τις πιο συναρπαστικές εξελίξεις στον τομέα της μελέτης των πολιτισμικών φαινομένων. Η γνωσιοεπιστήμη αναδείχθηκε ως ένας από τους πολλά υποσχόμενους επιστημονικούς κλάδους στη μελέτη του ανθρώπινου εγκεφάλου, της νόησης, του πολιτισμού και της θρησκείας.

Στον χώρο της θρησκείας, οι γνωσιακές θεωρίες εφαρμόστηκαν αρχικά σε θρησκευτικά φαινόμενα και συμπεριφορές από εθνογράφους και ανθρωπολόγους που μελετούν σύγχρονους πολιτισμούς και κοινωνίες και προσεγγίζουν τις θρησκείες ως μέρος αυτών των δομών. Αν και η εφαρμογή γνωσιακών θεωριών σε θρησκευτικές παραδόσεις, πρακτικές και πεποιθήσεις αντιμετώπιστηκε με σκεπτικισμό και δέχθηκε έντονη κριτική, σταδιακά προσέλκυσε μελετητές της θρησκείας και γνώρισε σημαντική άνοδο από τα τέλη του 20ου αιώνα παράγοντας έναν συνεχώς αυξανόμενο αριθμό μελετών από τότε και στο εξής. Οι μελετητές αυτοί χρησιμοποίησαν θεωρίες που προέρχονταν από τις γνωσιοεπιστήμες² στα δικά τους δεδομένα, ενώ προχώρησαν και στη διατύπωση γνωσιακών θεωριών οι οποίες εστιάζουν στις οικουμενικές όψεις που εκδηλώνονται σε όλες τις θρησκείες – όπως είναι οι θρησκευτικές τελετουργίες,³ οι θρησκευτικές ιδέες⁴ και η μετάδοσή τους⁵ – και έχουν τις ρίζες τους στις κοινές στο ανθρώπινο είδος βιολογικές λειτουργίες.

Ωστόσο, η συνειδητοποίηση ότι η διερεύνηση των γνωσιακών ικανοτήτων που κρύβονται πίσω από τη δημιουργία των θρησκειών μόνο στο βιολογικό επίπεδο ανάλυσης δεν επαρκεί

² Οι γνωσιοεπιστήμες περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών πεδίων, συμπεριλαμβανομένων της εξελικτικής βιολογίας και ψυχολογίας, της επιστήμης της πληροφορικής και της νευρο-επιστήμης, της γλωσσολογίας και της φιλοσοφίας, της έρευνας του κυβερνοχώρου και της τεχνητής νοημοσύνης, της κοινωνικής και πολιτισμικής ανθρωπολογίας όπως και της ιστορίας και της εθνογραφίας· για μία συνοπτική εισαγωγή στη γνωσιοεπιστήμη που σκιαγραφεί την εξέλιξή της και τις μεθόδους της όπως και τις θεωρίες και μελέτες των επιφανέστερων μελετητών των γνωσιακών επιστημών βλ. Geertz 2004, 347-400. Για μία συνοπτική παρουσίαση των γνωσιακών θεωριών που έχουν διατυπωθεί για τη θρησκεία βλ. Martin 2012, 4-16. Για μία συνοπτική εισαγωγή στις γνωσιακές προσεγγίσεις στο πεδίο της μελέτης της θρησκείας γραμμένη στα ελληνικά βλ. Ευαλατάς 2006, 9-87.

³ Lawson και McCauley 1990· McCauley και Lawson 2002.

⁴ Guthrie 1993· Boyer 2001.

⁵ Sperber 1996· Whitehouse 2004.

για την κατανόηση όλων των πτυχών και χαρακτηριστικών των ποικίλων θρησκευτικών συστημάτων και παραδόσεων παρακίνησε πολλούς μελετητές να αναζητήσουν τους τρόπους με τους οποίους η νόηση συνδέεται και αλληλεπιδρά με τη φυσική, πολιτισμική και κοινωνική συνάφεια σε διαφορετικές περιοχές και εποχές.

Ειδικότερα, στη μελέτη των θρησκειών του παρελθόντος η εφαρμογή γνωσιακών προσεγγίσεων αντιμετωπίζει ιδιαίτερους περιορισμούς που επιβάλλονται κυρίως από την απουσία ζώντων υποκειμένων που θα μπορούσαν να υποβληθούν σε άμεση μελέτη από τους ερευνητές. Αντίθετα με τους εθνογράφους και τους ανθρωπολόγους που διεξάγουν έρευνες στο πεδίο και έρχονται σε άμεση επαφή και επικοινωνία με τα υπό εξέταση υποκείμενά τους, οι ιστορικοί της θρησκείας έχουν στη διάθεσή τους μόνο τα υλικά κατάλοιπα, τις συμβολικές εκφράσεις και τις γραπτές μαρτυρίες που άφησαν οι άνθρωποι του παρελθόντος στον χώρο.

Ωστόσο, οι γνωσιακές προσεγγίσεις σε σύγχρονα θρησκευτικά φαινόμενα φέρνει τους ιστορικούς των θρησκειών μπροστά σε μία νέα πρόκληση: Μπορούν οι ερευνητές να κατανοήσουν βαθύτερα τα άτομα που συμμετείχαν και διαμόρφωναν τις αρχαίες λατρείες; Μπορούν να συναντήσουν τους δημιουργούς της ιστορίας πίσω από την ιστορία; Μπορούν να γνωρίσουν καλύτερα τους ανθρώπους που άγγιξαν και ανάσαναν πάνω από τα τεχνουργήματά τους, πριν αυτά τα τεχνουργήματα γίνουν υλικά κατάλοιπα που αποκαλύπτονται σήμερα από τους ίδιους;

Μία απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα μπορεί να δοθεί μέσα από μία σύντομη διερεύνηση της *δυνατότητας* που έχουν οι ιστορικοί να προσεγγίσουν τη λατρεία του Ασκληπιού από μία *γνωσιακή προοπτική* προκειμένου να διατυπώσουν εύλογες υποθέσεις και ερμηνείες των θεραπευτικών εμπειριών που οι ικέτες του θεού υποστήριζαν ότι βίωναν στα ιερά του. Στόχος αυτής της εξέτασης δεν είναι η εξήγηση των προσωπικών θεραπειών στα Ασκληπιεία, αλλά η διερεύνηση των *δυνατοτήτων* και της *εγκυρότητας* μίας γνωσιακής προσέγγισης σε μία ελληνο-ρωμαϊκή λατρεία.

Οι σύγχρονοι μελετητές έχουν προσεγγίσει τη λατρεία του Ασκληπιού από μία ιστορική προοπτική επιχειρώντας να ανασυγκροτήσουν την ιστορική εξέλιξη των κύριων δομών της, ενώ παράλληλα διερευνούν τις πολιτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες που ευνόησαν τη διάδοσή της από την κλασική εποχή

και μετά και την εισαγωγή της σε όλες σχεδόν τις πόλεις του ελληνο-ρωμαϊκού κόσμου. Η προσωπική διάσταση της λατρείας του Ασκληπιού, που αποδεικνύεται από τα ανατομικά αναθήματα και τις επιγραφές που οι ικέτες αφιέρωναν προς τιμήν του θεού μετά την επιτυχή έκβαση των θεϊκών θεραπειών τους, έχει αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας από τη σύγχρονη έρευνα, χωρίς ωστόσο να έχουν προταθεί σαφείς εξηγήσεις των θεραπευτικών εμπειριών που θα μπορούσαν ενδεχομένως να βιώνουν οι ασθενείς στα Ασκληπιεία.⁶

Οι σύγχρονες εξελίξεις ωστόσο στις γνωσιακές επιστήμες και η εφαρμογή των θεωριών τους σε συγκεκριμένα πολιτισμικά και θρησκευτικά φαινόμενα και συμπεριφορές θα μπορούσε να προσφέρει τα μέσα και τη γνώση εκείνη που χρειάζεται για μία βαθύτερη διερεύνηση των εμπειριών που βίωναν οι ικέτες του Ασκληπιού στους ναούς του. Αν και οι ιστορικές εξελίξεις, οι πολιτικοί παράγοντες και οι πολιτισμικές και διανοητικές αρχές διαμόρφωναν την ευρύτερη συνάφεια για τη διάδοση της λατρείας του, οι ατομικοί νόες αποτελούσαν τον δίαυλο μέσω του οποίου η φήμη του θεού διαδόθηκε σε ολόκληρο τον ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο.

Για την εφαρμογή μίας γνωσιακής προσέγγισης στη λατρεία του Ασκληπιού, μία πρώτη παραδοχή θα αποτελέσει την αφετηρία της έρευνας: Η παραδοχή ότι άνθρωποι που ζουν σήμερα και εκείνοι που έζησαν κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή ανήκουν ανατομικά στο είδος *Homo Sapiens Sapiens*, που εμφανίστηκε περίπου 100.000 χρόνια πριν και τα τελευταία 30.000 χρόνια είναι το μόνο είδος των *Homo* που επιβιώνει.⁷

Ίσως η παραπάνω διατύπωση να φαίνεται αυταπόδεικτη, αλλά τι πραγματικά σημαίνει; Μία βιο-πολιτισμική θεωρία της θρησκείας η οποία διατυπώθηκε από τον Armin Geertz, θα μπορούσε να προσφέρει μία γενικότερη οπτική προκειμένου να κατανοηθούν καλύτερα οι ικέτες του Ασκληπιού, αποκαλύπτοντας πτυχές που έχουν αγνοηθεί από τους ιστορικούς, αλλά ήταν αναγκαίες προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση της λατρείας του.

Σύμφωνα λοιπόν με τη βιο-πολιτισμική θεωρία του Geertz, μία πρώτη αναγκαία προϋπόθεση της έρευνας είναι η αναγνώριση ότι οι άνθρωποι αποτελούν ενιαίους οργανισμούς που συναποτε-

⁶ Hamilton 1906· Meier 1967· Edelstein και Edelstein 1998, τ. II, 142-80· Wickkiser 2008.

⁷ Mithen 1996, 25.

λούνται από τον εγκέφαλο και το σώμα τους. Ο εγκέφαλός τους είναι ο κρίσιμος παράγοντας για τη δημιουργία του πολιτισμού καθώς και της θρησκείας. Ωστόσο, ο ανθρώπινος εγκέφαλος δεν αποτελεί ένα απομονωμένο όργανο. Είναι «ενσωματωμένος», υφίσταται δηλαδή και λειτουργεί μέσα στο σώμα. Τόσο ο εγκέφαλος όσο και το σώμα απαρτίζουν ένα πολύπλοκο διαδραστικό σύστημα που αποτελείται από αναρίθμητα υποσυστήματα. Επομένως, οι ικέτες του Ασκληπιού μπορούν να γίνουν εξαιρετικής κατανοητοί ως οργανισμοί που διέθεταν βιολογικά σώματα και εγκεφάλους. Αυτή η πρώτη διαπίστωση από μόνη της συνεπάγεται ότι κάθε αλλαγή ή ερέθισμα που προερχόταν τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό περιβάλλον των ατόμων προφανώς επηρέαζε τις σωματικές, συναισθηματικές και νοητικές τους καταστάσεις και φυσικά τις διαδικασίες που λάμβαναν χώρα μέσα στους εγκεφάλους τους.⁸

Μία δεύτερη αρχή, σύμφωνα με τον Geertz, ορίζει ότι η ανθρώπινη νόηση εκτείνεται και εντάσσεται μέσα σε έναν συγκεκριμένο κόσμο που γίνεται αντιληπτός από τους ανθρώπους. Πράγματι, οι ικέτες του Ασκληπιού ζούσαν στον ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο και συμμετείχαν στις ποικίλες πολιτισμικές μορφές και εκφράσεις του. Ο πολιτισμός αυτής της εποχής – όπως κάθε πολιτισμός σύμφωνα με τον Merlin Donald – δεν αποτελούσε απλά «ένα σύνολο κοινών συνηθειών, γλωσσικών εκφράσεων και εθίμων» αλλά συνιστούσε «ένα γιγάντιο γνωσιακό δίκτυο, που προσδιόριζε και περιόριζε τις παραμέτρους της μνήμης, της γνώσης και της σκέψης των μελών του τόσο ως ατόμων όσο και ως συνόλου.»⁹ Αυτό το ιδιαίτερο γνωσιακό δίκτυο δεν περιοριζόταν στους εγκεφάλους των ατόμων. Αντίθετα, *εκτεινόταν, διανεμόταν* και συχνά αποτυπωνόταν στο φυσικό, υλικό και κοινωνικό τους περιβάλλον.

Οι υλικές αναπαραστάσεις της λατρείας του Ασκληπιού, τα σύμβολα της θεϊκής μορφής και της θεραπευτικής του δύναμης – όπως για παράδειγμα το κηρύκειο, ο ιερός όφις και ο σκύλος – οι μεταφορικές αντιλήψεις της αρρώστιας, της νόσου, της ασθένειας και της θεραπείας,¹⁰ η γλώσσα των ιαματικών επιγραφών που αφιερώνονταν από τους ικέτες του, η αρχιτεκτονική των ναών του, τα έργα τέχνης που εκτίθεντο στα ιερά του, ακόμη και οι καθαυτήριες

⁸ Geertz 2010, 306-308.

⁹ Donald 2001, xiv.

¹⁰ Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας κάνει μεταξύ της ασθένειας, της αρρώστιας και της νόσου· για τη διάκριση αυτή και τους αντίστοιχους ορισμούς των όρων βλέπε Kaptchuk et al. 2009, 523-4.

τελετουργίες και η πρακτική της εγκοίμησης που ασκούνταν στα Ασκληπιεία προφανώς προϋπέθεταν ιδιαίτερες γνωσιακές ικανότητες, που έχουν αναπτύξει οι άνθρωποι φυλογενετικά και αναπτύσσουν οντογενετικά μεταμορφώνοντας τους τρόπους με τους οποίους εκτελούνται οι γνωσιακές λειτουργίες τους. Αυτά τα αντικείμενα και οι αναπαραστάσεις, που παράγονται και είναι διαθέσιμες σε κάθε πολιτισμό, όχι μόνο επηρεάζουν τα περιεχόμενα της νόησης, αλλά αποτελούν θεμελιώδεις γνωσιακές συνιστώσες, που επεκτείνουν και διανέμουν την ανθρώπινη διάνοια πέρα από τα όρια των βιολογικών εγκεφάλων.¹¹ Από αυτήν την άποψη, οι ικέτες του Ασκληπιού ήταν οργανισμοί αποτελούμενοι ο καθένας από έναν εγκέφαλο και ένα σώμα ενταγμένοι στον συγκεκριμένο ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο που προσέφερε ποικίλα εργαλεία για τον *ανασχεδιασμό* της νόησής τους.

Ο τρίτος θεμελιώδης παράγοντας, σύμφωνα με τη βιοπολιτισμική θεωρία του Geertz είναι ο *προσπολιτισμός* και η *διανομή*. Όπως και οι σύγχρονοι άνθρωποι, οι ικέτες του Ασκληπιού πέρα από την αλληλεπίδρασή τους με το υλικό και φυσικό περιβάλλον τους, αλληλεπιδρούσαν επίσης και μεταξύ τους και ζούσαν σε κοινωνικές ομάδες. Ο νους τους προφανώς βασιζόταν σε συλλογικά συναισθηματικά και εννοιολογικά δίκτυα και οι βιολογικοί τους εγκέφαλοι ήταν εμπεδωμένοι σε γνωσιακές κοινότητες στις οποίες η επικοινωνία ανάμεσα στους ατομικούς νόες και η διανεμημένη δραστηριότητα πολλαπλών εγκεφάλων επέτρεπε την ανάπτυξη του πολιτισμού και στη συγκεκριμένη περίπτωση της λατρείας του Ασκληπιού. Ωστόσο, οι ασθενείς του ελληνο-ρωμαϊκού κόσμου δεν ήταν απλά άνθρωποι που διέθεταν σώματα και εγκεφάλους και παρήγαγαν συγκεκριμένες πολιτισμικές συνάψεις. Με τη σειρά τους επηρεάζονταν από αυτές τις συνάψεις που αποκτούσαν πρόσβαση στους ατομικούς και συλλογικούς τους νόες μέσω της ανάπτυξης «*γνωσιακών συστημάτων διακυβέρνησης*»¹² επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονταν τον κόσμο, τους άλλους και τους εαυτούς τους.

Συγκεκριμένα, η λατρεία του Ασκληπιού λειτουργούσε ως ένα ισχυρό *σύστημα συλλογικής διακυβέρνησης* που ανέπτυξε

¹¹ Geertz 2010, 310· Norman 1993· Day 2004.

¹² Σύμφωνα με τον Merlin Donald (2001), τα «γνωσιακά συστήματα διακυβέρνησης» επιτρέπουν στους ανθρώπους να ελέγχουν το σώμα και τον νου τους ενώ παράλληλα συνδέουν ανώτερης τάξης γνωσιακές λειτουργίες με το σώμα και τα συναισθήματα.

συγκεκριμένες τεχνικές προκειμένου να χειραγωγεί τον νου και το σώμα των ανθρώπων και να συντονίζει τους βιολογικούς, ψυχολογικούς, κοινωνικούς και κοσμολογικούς τους χάρτες.¹³ Ο Jerpe Sinding Jensen έχει εισάγει τον όρο «κανονιστική νόηση» προκειμένου να περιγράψει τις διαδικασίες μέσω των οποίων οι γνωσιακές λειτουργίες επηρεάζονται, τροποποιούνται, προσαρμόζονται και καθορίζονται από δια-υποκειμενικούς, συλλογικούς και κοινωνικούς κανόνες και πρότυπα.¹⁴

Στη λατρεία του Ασκληπιού, συγκεκριμένοι κανόνες και αρχές καθόριζαν κάθε πτυχή της συμπεριφοράς των ατόμων καθώς και των σωματικών και νοητικών καταστάσεών τους υποβάλλοντας ιδιαίτερα κανονιστικά σχέδια δράσης, νόμους και περιορισμούς στους ικέτες του.¹⁵

Η ίδια η κατασκευή των ναών του Ασκληπιού δεν ήταν αυθαίρετη, αλλά βασιζόταν σε συγκεκριμένους κανόνες που όριζαν ποια μέρη ήταν κατάλληλα για να λατρεύεται ο θεός από τη μία πλευρά και να θεραπεύονται οι ασθενείς από την άλλη. Μετά την επιλογή των κατάλληλων περιοχών, τα Ασκληπιεία μπορούσαν να οικοδομηθούν σύμφωνα με συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά σχέδια. Έτσι, όσοι επιθυμούσαν να αφιερώσουν ένα ιερό στον Ασκληπιού μπορούσαν να εξάγουν και να ακολουθούν τους σχετικούς κανόνες και αρχές που ήταν εγκατεστημένοι στους λατρευτικούς, μύθους, τις αφηγήσεις και τις τελετουργίες. Με τον τρόπο αυτό συνέβαλλαν κατ' επέκταση στην νομιμοποίηση αυτών των κανόνων και στην εκ νέου εγκατάστασή τους στο κοινό σώμα τύπων και οδηγιών.¹⁶

Μετά την οικοδόμηση ενός ναού του Ασκληπιού σε μία συγκεκριμένη περιοχή, ασθενείς συνήθιζαν να επισκέπτονται το ιερό αυτό επιδιώκοντας μία επικοινωνία με τον θεό. Η ίδια η επιλογή τους αποτελούσε ένα ιδιαίτερο *πρότυπο πρακτικής* που αναπτύχθηκε ανάμεσα στους ανθρώπους της ελληνο-ρωμαϊκής εποχής ως αποτέλεσμα του συντονισμού των εγκεφάλων τους μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους. Οι μύθοι για τον θεό, οι αφηγήσεις ανθρώπων που τον είχαν επισκεφθεί και είχαν θεραπευτεί από αυτόν καθώς και υλικές αναπαραστάσεις της θείκης του μορφής σχημάτιζαν ανώτερης τάξης πρότυπα που εξαρτιόνταν από τη συνάφεια,

¹³ Geertz 2010, 312–313· Donald 2001.

¹⁴ Jensen 2010, 322.

¹⁵ Jensen 2010, 323.

¹⁶ Jensen 2010, 326.

πλαισιώναν το γεγονός της ασθένειας κάθε ατόμου και μεσολαβούσαν ανάμεσα στην αντίληψη της κατάστασής του και στη δράση του για την ανάρρωσή του.¹⁷ Η ικανότητα των ανθρώπων να αντανακλούν και να κρίνουν τις πράξεις των άλλων και τα αποτελέσματά τους επέτρεπε στους ασθενείς να ακολουθούν τα ίδια μονοπάτια για να επιτύχουν παρόμοια αποτελέσματα.

Φθάνοντας στο ιερό οι ικέτες συνήθιζαν να ακολουθούν συγκεκριμένες οδηγίες και σχέδια δράσης. Αυτά τα σχέδια και οι σχετικοί κανόνες συμπεριφοράς δεν επιβάλλονταν από κάποια εξωτερική πηγή αυθεντίας ή από αντικειμενικούς πολιτισμικούς θεσμούς. Προέρχονταν από την ικανότητα των ανθρώπων να έχουν *ανακλαστικές πεποιθήσεις*, όταν αλληλεπιδρούν με τους άλλους και με το περιβάλλον τους, και να λαμβάνουν πληροφορίες μέσω της δικής τους αντιληπτικής επαφής με τον κόσμο.¹⁸ Οι ικέτες του Ασκληπιού προφανώς συνήθιζαν να περιφέρονται μέσα στο ιερό, να παρατηρούν τα ανατομικά αναθήματα που εκτίθονταν σε διάφορα σημεία του ιερού τεμένους, να λαμβάνουν οδηγίες από τους ιερείς και να συζητούν μεταξύ τους, ενώ τουλάχιστον οι εγγράμματοι άνθρωποι μπορούσαν να διαβάσουν τις ιαματικές επιγραφές, που είχαν αφιερώσει στον Ασκληπιό όσοι είχαν θεραπευθεί από τις αρρώστιες τους. Μέσω αυτών των πολύπλευρων αλληλεπιδράσεων τα άτομα θα μπορούσαν να συντονίζουν τους εγκεφάλους, τους νότες και τα σώματά τους μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους και έτσι να μοιράζονται κοινές αντιλήψεις, κατανοήσεις, προκαταλήψεις συμμόρφωσης, πρακτικές και προσδοκίες για τις θεραπευτικές δυνάμεις του θεού. Επιπλέον, οι κανονιστικά καθοδηγούμενες αντανακλάσεις τους θα μπορούσαν να επηρεάζουν τις βαθύτερες διαισθήσεις τους επηρεάζοντας τις σωματικές τους καταστάσεις και τα συστήματα ρύθμισης των συναισθημάτων τους.¹⁹

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα της δυνητικής επιρροής των συλλογικών κανόνων και συμβολικών συστημάτων στο ανθρώπινο σώμα αποτελούν οι εσωτερικευμένες πεποιθήσεις των ικετών του Ασκληπιού για το άβατο. Το άβατο ήταν το μέρος του ιερού όπου τελούνταν η τελετουργία της εγκοίμησης και αποτελούσε μία απαγορευμένη περιοχή. Μόνο οι ασθενείς που είχαν ακολουθήσει όλα τα προπαρασκευαστικά βήματα και ήταν έτοιμοι για την επι-

¹⁷ Roepstorff et al. 2010, 1057.

¹⁸ Jensen 2010, 328· βλέπε περαιτέρω Sperber 1996, 89-92.

¹⁹ Jensen 2010, 328.

κοινωνία τους με τον θεό επιτρεπόταν να εισέλθουν. Κανένας άλλος δεν μπορούσε να βρεθεί σε αυτό το μέρος και κανένας άλλος δεν γνώριζε τι συνέβαινε εκεί. Μία επιγραφή από το Ασκληπιείο της Επιδαύρου επιβεβαιώνει τις πιθανές συνέπειες αν κάποιος τολμούσε να παραβεί αυτόν τον νόμο.

*Ο Αισχίνης, όταν οι ικέτες ήδη κοιμούνταν, ανέβηκε σε ένα δέντρο και κοίταξε από ψηλά μέσα στο άβατο. Τότε έπεσε από το δέντρο και τα μάτια του παλυνκώθηκαν στον φράχτη...*²⁰

Αυτή η ιστορία θα μπορούσε να είναι μία φανταστική αφήγηση που στόχευε να τροποποιήσει τις προκαταλήψεις συμμόρφωσης και τις ανακλαστικές πεποιθήσεις των ικετών, αποτρέποντάς τους από το να εισέλθουν στο άβατο χωρίς άδεια. Ωστόσο, η σύγχρονη έρευνα και οι πρόοδοι στις τεχνικές απεικόνισης του εγκεφάλου διερευνούν τη νευροβιολογία του κοινωνικού εποικοδομισμού και τον ενδεχόμενο αντίκτυπο των ανθρώπινων κατασκευών στους εγκεφάλους και τα σώματά τους, αποκαλύπτοντας συνδέσεις ανάμεσα στους συλλογικούς κανόνες και τους περιορισμούς και στις ποικίλες σωματικές καταστάσεις και αντιδράσεις.²¹

Σε κάθε περίπτωση, η παραπάνω επιγραφή υποδεικνύει έναν από τους τρόπους με τους οποίους η λατρεία του Ασκληπιού στόχευε να επηρεάζει την ανακλαστική και κανονιστική νόηση των ικετών της που θα μπορούσε κατ' επέκταση να προκαλεί συγκεκριμένες σωματικές καταστάσεις και αποκρίσεις.²²

Υπό αυτήν την προοπτική, η λατρεία του Ασκληπιού δεν αποτελούσε έναν εξωτερικό θρησκευτικό θεσμό που επέβαλλε συγκεκριμένους κανόνες, αρχές, περιορισμούς και ενέργειες στους ικέτες της χωρίς καμία περαιτέρω εμπλοκή των νοητικών, συναισθηματικών και σωματικών λειτουργιών τους. Οι θεϊκές θεραπείες που διαλαλούνταν μέσω των αφηγηματικών επιγραφών και των ανατομικών αναθημάτων θα μπορούσαν να αποτελούν μέσο προ-

²⁰ IG IV² 1, 121, XI = Herzog 1931, A11, σ. 14 = LiDonnici 1995, A11, σ. 94 = Edelstein και Edelstein 1998, τ. I, T. 423, XI = Prêtre και Charlier 2009, XI, σ. 28: Ασχίνας ἰκεκοιμισίων ὀδητὸν κετὸν πὸ δ'νδρεὸν τι μβὺς περὶ κυπτε εἰς τὸ βατον. καταπετὸν οὐκ πὸ το δ'νδρεος περὶ σκ'λοπὺς τινας τοὺς πτ'λλους μφ'παισε· κακὺς δ' διακε'μενος κα' τυφλὺς γεγενη'νος καθικετ'σας τὸν θεὸν νεκ'θευδε κα' γιγ'ς γ'νετο.

²¹ Jensen 2010, 328· βλέπε περαιτέρω Zahn et al. 2009.

²² Jensen 2010, 328.

παγάνδας του ιερατείου και άλλων πολιτικών φορέων, αλλά δεν θα είχαν καμία αποτελεσματικότητα, αν δεν στόχευαν να χειραγωγήσουν τον εγκέφαλο, τον νου και το σώμα των ατόμων που τα αντιλαμβάνονταν, τα κατανοούσαν και στη συνέχεια μετέδιδαν το νόημά τους.

Από αυτήν την προοπτική, μία γνωσιακή προσέγγιση στη λατρεία του Ασκληπιού διαφωτίζει τον ρόλο της *ανακλαστικής* και *κανονιστικής* νόησης στη διάδοση των θρησκευτικών της αρχών και πεποιθήσεων, στη διαμόρφωση των κυριότερων δομών της και στη θεμελίωσή της ως ένα ιδιαίτερο *πρότυπο πρακτικής*, που εξασφάλισε τη διατήρησή της στον αρχαίο κόσμο για περίπου μία χιλιετία. Κατ' επέκταση, θα μπορούσε να σκιαγραφήσει τους μηχανισμούς που ωθούσαν τα άτομα να επισκέπτονται τα ιερά του Ασκληπιού, να συμμετέχουν στις τελετουργίες του και να λαμβάνουν όνειρα ή οράματα που μπορούσαν να θεραπεύσουν τις ασθένειες και τα βάσανά τους.

Συνεπώς, η συνάντηση της Ιστορίας και της γνωσιοεπιστήμης στους ναούς του Ασκληπιού μπορεί να συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου σκέψης, των κινήτρων, των πράξεων και των πεποιθήσεων των ανθρώπων της ελληνο-ρωμαϊκής εποχής, οι οποίοι στρέφονταν στη βοήθεια του θεϊκού θεραπευτή όταν προσβάλλονταν από μία νόσο ή αρρώστια. Οι ικέτες του Ασκληπιού μοιράζονταν κοινές γνωσιακές ικανότητες με τους σύγχρονους ανθρώπους, αλλά έζησαν στην τελείως διαφορετική ιστορική συνάφεια του ελληνο-ρωμαϊκού κόσμου.

Η δυνατότητα προσέγγισης της λατρείας του Ασκληπιού από μία βιο-πολιτισμική προοπτική αποτελεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μία γνωσιακή προσέγγιση μπορεί να αποκαλύψει τα άτομα πίσω από την ιστορία που ενεργούν ως οι δημιουργοί της ιστορίας. Χωρίς να απορρίπτει την παραδοσιακή ιστορική προσέγγιση, μία γνωσιακή προοπτική μπορεί να παρέχει στην έρευνα του ιστορικού επιπλέον θεωρητικά και πειραματικά μέσα για να προωθήσει την κατανόηση της σκέψης των ιστορικών φορέων κάθε εποχής σε συνεχή αλληλεπίδραση με τα υλικά, εννοιολογικά, συμβολικά και κοινωνικά περιβάλλοντά τους.

- Boyer, P. (2001), *Religion Explained: The Human Instincts That Fashion Gods, Spirits and Ancestors*. London: William Heinemann.
- Day, M. (2004), 'Religion, off-line cognition and the extended mind.' *Journal of Cognition and Culture*, 4 (1), 101-21.
- Donald, M. (2001), *A Mind So Rare: The Evolution of Human Consciousness*. New York & London: W.W. Norton and Company.
- Edelstein, E. J., Edelstein, L. (²1998), *Asclepius: A Collection and Interpretation of the Testimonies*. New York: Arno Press.
- Geertz, A. (2004), 'Cognitive Approaches to the Study of Religion.' Στο A. Geertz, R. R. Warne, and P. Antes (eds), *New Approaches to the Study of Religion: Textual, Comparative, Sociological, and Cognitive Approaches*. Berlin: Walter de Gruyter, σσ. 347-400.
- Geertz, A. (2010), 'Brain, Body and Culture: A Biocultural Theory of Religion.' *Method and Theory in the Study of Religion*, 22 (4), 304-21.
- Guthrie, S. (1993), *Faces in the Clouds: A New Theory of Religion*. New York: Oxford University Press.
- Hamilton, M. (1906), *Incubation or The Cure of Disease in Pagan Temple and Christian Churches*. St. Andrews, Scotland: W. C. Henderson and Sons.
- Herzog, R. (1931), *Die Wunderheilungen von Epidauros. Ein Beitrag zur Geschichte der Medizin und der Religion*. Leipzig: Dieterich.
- Jensen, J. S. (2010), 'Doing it the Other Way Round: Religion as a Basic Case of 'Normative Cognition'.' *Method and Theory in the Study of Religion*, 22 (4) , 322-29.
- Kaptchuk, T. J., Miller, F. G., and Colloka, L. (2009), 'The Placebo Effect Illness and Interpersonal Healing.' *Perspectives in Biology and Medicine*, 52 (4), 518-39.
- Lawson, E. T., McCauley, R. N. (1990), *Rethinking Religion: Connecting Cognition and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.

- LiDonnici, L. R. (1995), *The Epidaurian Inscriptions. Text, Translation, and Commentary*. Atlanta, Georgia: Scholars Press.
- Martin, H. L. (2012), 'Cognition and Religion,' *Culture and Research* 1, 25-42.
- McCauley, R. N., Lawson, E. T., (2002), *Bringing Ritual to Mind: Psychological Foundations of Cultural Forms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meier, C. A. (1967), *Ancient Incubation and Modern Psychotherapy*. Translated by M. Curtis. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Mithen, S. (1996), *The Prehistory of the Mind. The Cognitive Origins of Art, Religion and Science*. London: Phoenix.
- Norman, D. A. (1993), *Things that Make Us Smart*. Reading: Addison-Wesley.
- Prêtre, C., Charlier, P. (2009), *Maladies humaines, thérapies divines: analyse épigraphique et paléopathologique de textes de guérison grecs*. Archaiologia. M. Villeneuve-d'Ascq: Presses universitaires du Septentrion.
- Roepstorff, A., Niewöhner, J., Beck, S. (2010), 'Enculturing brains through patterned practices.' *Neural Networks*, 23, 1051-9.
- Sperber, D. (1996), *Explaining Culture. A Naturalistic Approach*. London: Blackwell.
- Whitehouse, H. (2004), *Modes of Religiosity. a cognitive theory of religious transmission*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Wickkiser, B.L. (2008), *Asklepios, Medicine, and the Politics of Healing in Fifth-century Greece: Between Craft and Cult*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Ξυγαλατάς, Δ., 2006, 'Εισαγωγή στη Γνωσιακή Μελέτη της Θρησκείας.' Στο H. Whitehouse, *Τύποι Θρησκευτικότητας, Μια γνωσιακή θεωρία της μετάδοσης των θρησκευτικών αντιλήψεων*. Μετάφραση Δ. Ξυγαλατάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σσ. 9-87.
- Zahn, R., Moll, J., Iyengar, V., Huey, E. D., Tierney, M., Krueger, F., Grafman, J. (2009), 'Social conceptual impairments in

frontotemporal lobar degeneration with right anterior temporal hypometabolism.' *Brain*, 132(3), 604–16.